

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

YAZILI, SÖZLÜ VE ELEKTRONİK ORTAMDA KAHRAMANLIK

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 3, Kasım/November 2021)

Nagihan BAYSAL

Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi
nagihanbaysal@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5272-5922>

Battal Gazi Destanı'nda Kahraman ve Kozmos İlişkisi Üzerine Bir İnceleme

An Examination on the Relationship of the Hero and the Cosmos in the Battal Gazi Epic

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 03.11.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.11.2021

Atıf/Citation

BAYSAL, N. (2021). Battal Gazi Destanı'nda Kahraman ve Kozmos İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(3), 33-50. <https://doi.org/10.34083/akaded.1010156>

BAYSAL, N. (2021). An Examination on the Relationship of the Hero and the Cosmos in the Battal Gazi Epic. *Journal of Academic Language and Literature*, 5(3), 33-50. <https://doi.org/10.34083/akaded.1010156>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

İnsanoğlu varlığının ilk gününden bugüne dek kendini ve çevresini özel hissetmek, kendine özel alan yaratmak ve doğa üzerinde hakimiyet elde edebilmek için yaratıcı güçle arasında bir yakınlık ve bağ kurmak istemiştir. Düzenli ve refah içerisindeki hayatın yaratıcı gücün lütfuyla mümkün olduğu inanması, ilkel dönemlerden günümüze kadar gelmiştir. Bu inanma sonucunda insanoğlunun kutsanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç nedeniyle kendine kutsal bir alan yaratma çabasında olan insanın meydana getirdiği ben ve öteki kavramları sosyal ve edebi hayat içerisinde yerleşmiş ve bütün yaşam bu kavramların üzerine inşa edilmiştir. Makalede ilk olarak ben ve öteki kavramlarından hareketle doğan kaos ve kozmos olgusu açıklanmış, Türk kültüründe ve inanç sisteminde bu kavramların birlikte işleyişine değinilmiştir. Sonraki bölümde Türk kültüründe kahraman kavramı ile bu kavramın yarattığı algı ve kahraman ile kozmos arasındaki bağ ortaya konmuştur. Makalenin ana inceleme kısmında ise Battal Gazi Destanı örnekleminde, bu anlatmada yer alan olaylar üzerinden kahramanın kozmosun yaratılmasındaki rolü ve yeri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ben, Öteki, Kahraman, İnanmalar.

Abstract

Since the first day of its existence, human beings have wanted to establish a closeness and bond with the creative power in order to feel special, to create a special space for themselves and to gain dominance over nature. The belief that an orderly and prosperous life is possible by the grace of creative power has survived from primitive times to the present day. As a result of this belief, the need of human beings to be blessed has emerged. Due to this need, the concepts of self and other, created by the person who is trying to create a sacred space for himself, are embedded in social and literary life, and the whole life is built on these concepts. In the article, firstly, the phenomenon of chaos and cosmos arising from the concepts of self and the other is explained, and the working of these concepts together in Turkish culture and belief system is mentioned. In the next section, the concept of hero in Turkish culture and the perception created by this concept and the connection between the hero and the cosmos are revealed. In the main analysis part of the article, in the example of Battal Gazi Epic, the role and place of the hero in the creation of the cosmos through the events in this narrative are emphasized.

Keywords: Self, Other, Hero, Beliefs.

Giriş

Yaşanılan dünyanın anlamlandırılması, üzerinde var olan canlıların ve nesnelere kısaca varlığın bilincine varmakla mümkün hale gelmiştir. Bu bağlamda kendi fiziki varlığı ve yaşam alanı üzerinden yaşadığı dünyayı algılamaya çalışan insanoğlu, bu süre içerisinde çeşitli sınırlamalar ve tanımlamalar yapma zorunluluğunu hissetmiştir. Şüphesiz yapılan bu sınırlama ve tanımlamaların ilki kendi hakkındakiler ve kendisiyle ilgili olanlar olmuştur ve insanoğlu bu sınır ve tanımlar sayesinde yaşadığı dünyada egemen güç haline gelebilmiştir.

İnsanın dünya düzeninde pasiften aktif konuma geçmesini ve yaşadığı toprak üzerinde egemen güç haline gelmesini sağlayan ilk farkındalığı, birey olarak diğer insanlardan farklı olduğunu anlaması olmuştur. Sonrasında insan, bireysel olarak edindiği bu farkındalığı yaşadığı topluma uyarlamış ve toplumlararası farklılıkları algılar hale gelmiştir. Bu bağlamda insan, kendinin ve yaşadığı toplumun var oluşunu ve yaşayış sistemini kavradığında, diğer bireylerin ve toplumların var oluş ve yaşayış sistemlerini de anlamlandırmakta ve bunun sonucu olarak da *ben/öteki* veya *biz/onlar* gibi sınırlar barındıran tanımları yapmaktadır (Çobanoğlu, 2003, s. 28; Köse, 2020, s. 72). Temel kabul edilebilecek bu tanımlama sonrasında insan, *bene* ait olan her şeyi *ötekine* ait olanlardan üstün kabul etmiş; bütün olumlu ve iyi olgu ve olayları kendine mal etmiş; kötü ve olumsuz olanları da kendinden olmayanlarla ilişkilendirmiştir. Bu ayrıştırmalar sayesinde kendine bir egemenlik alanı yaratmış ve onu ilk yaratılan mekânla ve zamanla bir tutmuştur. Bir bakıma kutsal alanla egemenlik alanını birleştiren insan doğrudan kendine dinsel bir misyon yükleyerek doğa üzerinde elde ettiği iktidarı teolojik bir zemine oturtmuştur (Agamben, 2020, s. 105-106). Bu bağlamda *bene* ait olan her şey aynı zamanda kutsal ve tanrısallıkla ilgili; *ötekine* ait olan her şey de kutsal-dışı ve tanrısallıktan uzak kabul edilmiştir. Biraz daha derine inmek gerekirse *benin* egemenliği esasında kutsalın egemenliğidir demek yanlış olmayacaktır.

Ben/Öteki tanımlamasının kapsamı içinde olan diğer kavramlar da düzen ve düzensizlik kavramlarıdır. Yukarıda belirttiğimiz bilgiler ışığında açıkça görülüyor ki düzen *ben* ile düzensizlik de *öteki* ile ilgilidir. *Benin* kendisini *ötekinden* ayırarak, ondan maddi ve manevi anlamda üstün olduğuna inanması, asli görevinin düzensizliği düzene çevirmek olduğu algısını yaratmıştır (Agamben, 2020, s. 107). Dolayısıyla *ben* kendini ilahi bir konuma getirmekte ve ilk olarak kaostan kozmosa geçiş zamanında bir başka ifade ile dünyanın yaratılış anındaki tanrının rolüne girmektedir. İnsan, düzensizliği düzene evirerek kutsal alanı yaratmakta ve bu alanın hâkim gücü haline gelip bir nevi tanrının halifesi olma görevini üstlenmektedir. Bu bakımdan düzenin hâkim olduğu her alan kutsal kabul edilmektedir.

Toplumların düzen ve düzensizlikle ilgili kabullerinin kökenleri mitik anlatımlara dayanmaktadır. Dünyanın yaratılışına dair anlatımlarda kaos, dünyanın

yaratılıştan önceki sonsuz boşluk, karmaşa ve biçimsizliktir; kozmos ise yaratılıştan sonraki mekân ve zamana dair her şeydir (Rzasoy, 2012, s. 170). Felsefe Sözlüğünde ise kaos, “denetlenmeyen, anlaşılmayan, kestirilemeyen durum” şeklinde tanımlanırken; kozmos, “düzenlilik, evren, varlığın bütünsel birliği” şeklinde tanımlanmaktadır (Hançeroğlu, 1993, s. 98; Güçlü vd., 2003, s. 796). Bu kabul ve tanımlardan yola çıkarak kaos ve kozmosun birbirine zıt kavramlar olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda bu iki zıt kavramın birbirleriyle ayrılmaz bir ilişkisi olduğu ve birinin mümkün olabilmesi için diğerinin varlığına ihtiyaç duyulduğu da tanımlamalardan açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kaos ve kozmosun ilişkisinde bir döngü durumu söz konusudur. Bu döngü, var olan kozmosun herhangi bir sebeple kaosa evrilmesi veyahut var olan kaosun içinden kozmosun doğuşu şeklinde olabilmektedir.

Eski Türk inanç sisteminde *ben* ve *öteki* ayrımının kökeni diğer toplumlarda olduğu gibi yaratılış anlatmalarına dayanmaktadır. Dünyanın yaratılışı esnasında kendini Tanrı’ya denk gören Kişinin, Tanrı’dan ayrı olarak kendisine de dünya kurmak istemesi ve ağzına kendisi için toprak alması (İnan, 2006, s. 14), daha açık bir ifade ile Tanrı’ya ihanet etmesiyle *ben* ve *öteki* kavramları yaratılmış olur. Buradan anlaşılacağı üzere *ben* ve *öteki* kavramları eski Türk inanç sisteminde doğrudan kutsallık ve kutsal-dışılık kavramlarıyla bağlantılıdır. *Öteki* olmak aynı zamanda tanrıdan uzakta, kaosun içerisinde, korkulan ve düşman olmak anlamına gelmektedir ve tehlikeli bir durumdur. *Ben* olmak ise; tanrısal güçle birlikte olmak, bir başka ifade ile tanrının inayetine erişmiş olmak, düzenli ve sistemli bir hayat içerisinde yaşamayı ifade etmektedir. Böyle bir durumda *ben* aynı zamanda tanrının kurallarının yeryüzündeki uygulayıcısı ve koruyucusu konumundadır.

İnceleme konumuz olan Battal Gazi Destanı İslamiyet dönemine ait bir destan olduğundan destanın meydana getirildiği döneme ait inanç sistemi ile eski Türk inanç sistemi arasında çeşitli farklılıklar söz konusudur. Bu durum da *ben* ve *öteki* kavramlarının İslami etkiye göre yeniden tanımlanması gerekliliğini doğurmaktadır. İslami görüşte Allah dünyayı yaratmadan önce hiçbir şey yoktur ve Allah her şeyi yaratma kudretine sahip tek varlıktır (Baysal, 2020, s. 128). Her ne kadar yaratılışa dair anlatmalar ve inanmalar iki inanç sisteminde ayrı olsa da *ben* ve *ötekine* dair kabulü meydana getiren algı benzerdir. Eski Türk inanç sisteminde bu kavramların ana kökenini Tanrı ve Erlik/Kişi oluştururken; İslami görüşte *ben* ve *öteki* kavramlarının temelini Allah ve Şeytan dualityesi oluşturmaktadır. Erlik’in Tanrıya baş kaldırması sonucu meydana gelen ikilikle, Şeytan’ın Allah’a isyanı sonucu meydana gelen durum aynıdır. Dolayısıyla her iki yapıda da bu kavramlar doğrudan kutsallık ve tanrısal ile kutsal-dışılık ve tanrısalıktan uzak olmakla ilgilidir. Bu bağlamda insanın dünya üzerinde bir düzen içinde var olabilmesi için her iki inanç sisteminde de ana şart tanrısal güçle iletişim halinde olmak, kutsal olmaktır. Eliade bu durumu; “kendini dünyanın merkezine eşitlemek” şeklinde ifade etmektedir

(Eliade, 2017, s. 31-35). Bu inanma ve kabullerden hareketle insanın düzen için dinsel insan olma zorunluluğu doğmuştur. Çünkü düzen ancak tanrısal bir destek ya da lütufla meydana gelebilen bir durumdur.

Biz bu makalemizde Battal Gazi Destanı içerisinde yer alan olay ve olgular üzerinden, Türk kültüründe kahraman ile kozmos arasındaki ilişkiyi, kahramanın ait olduğu toplumda hayatın anlamlı birliğini meydana getirmedeki rolünü, meydana getirilmiş olan düzenin sürdürülebilirliği konularını ele alacağız. Amacımız bir kahraman tipi olarak Battal Gazi'yi tahlil etmek değil, kahraman ile kozmos ve kutsal arasındaki ilişkiyi Battal Gazi Destanı örneğinde ortaya koymaktır. Bu bağlamda destanın olay akışını vermek yerine yalnızca bu ilişkiyi ortaya koyan olaylara ve durumlara göndermeler yapılacaktır.

1. Kozmos ve Kahraman

Toplumların kültürel yapıları, o topluma ait her unsura özgün bir değer katmış ve her unsur için kendine has bir kimlik meydana getirmiştir. Bu durum her toplum üzerinde kavramların farklı algılanmasına ve tanımlanmasına yol açmıştır. Kahraman ve kahramanlık kavramları da yine toplumdan topluma farklı şekilde tanımlanan ve içerik bakımından farklılıklar gösteren kavramlardır.

Eski Türk düşünce sisteminde ve dünya algısında atlı-göçebe hayatın getirileri ve ihtiyaçları doğrultusunda bir medeniyet şekli geliştirilmiştir. Yaşanılan hayatın ve şartların gereği olarak Türkler kendi hayat felsefelerini ve ideal insan tiplerini meydana getirmiş ve edebi yaratımlarına da bu tavrı ve sistemi yansıtmışlardır (Kaplan, 2014, s. 12-13). Bu bağlamda Türklerin yiğitlik ve kahramanlık kavramlarına dair algılarını ve bu doğrultuda meydana getirdikleri tanımlarını kendi sosyo-kültürel hayatları ve ihtiyaçları etkilemiştir.

Türk destanlarını incelediğimizde burada anlatılan kahramanlar üzerinden atlı-göçebe bir hayat yaşayan Türklerin ihtiyaç duydukları ideal kahraman tipinin, sahip olması gereken başlıca özelliklerin savaçılık, yiğitlik, cesurluk ve kuvvetlilik olduğunu görmekteyiz (Çobanoğlu, 2018 s. 110; Bars, 2014, s. 347). Halk anlatmalarını toplumun sahip olduğu geleneksel yapıdan beslenen edebi yaratımlar olarak kabul ettiğimizde ve destanları da konu bakımından “*bir kahramanlık konusunun, sonuçları itibariyle bir milletin tamamını içine alacak*” (Ekici, 2002, s. 18) şekilde tanımladığımızda destanda anlatılan kahraman tipinin kültürel sistemde toplumun idealize ettiği ve özleyişte bulunduğu insan tipi olduğunu söylemek mümkündür (Kaplan, 2014, s. 58). Bu tanımlamalar ve açıklamalar üzerinden söyleyebiliriz ki, Türk dünya algısında kahramanın görevi içinde yaşadığı topluma öncülük etmek, bu toplumu var olan ve olma ihtimali olan bütün tehlikelerden korumak ve düzeni, dirliği sağlamaktır.

Düzen sağlayıcılık ve tehlikeleri bertaraf etme görevi kahramanı Türk kültüründe inanç sisteminin de bir parçası haline getirmiş ve ona kutsal mekân olarak kabul edilen üzerinde yaşanan toprağın ve ait olduğu milletin dolayısıyla iman edilen Tanrının buyruklarının koruyucusu ve yaşatıcısı konumuna getirmiştir. Bu doğrultuda kahraman mitik dönemlerden bugüne kadar kozmosun koruyucusudur. Mitik anlatmalarda tanrıların üstlendiği bu rol, destanlarda kahramanlara verilmiştir. Mitlerdeki tanrıların birbiriyle olan mücadelesi, destanlarda kahraman ve düşman mücadelesine evrilmiştir (Dumezil, 1996, s. 60-79'dan; Düzgün, 2012, s. 15). Dolayısıyla koruyuculuk mitik dönemlerde makrokozmetik bir koruyuculukken; ilerleyen dönemlerde mikrokozmetik bir koruyuculuk halini almıştır (Campbell, 2013, s. 49). Ancak her iki durumda da kahramanın kutsal ile olan ilişkisi ve düzen sağlayıcılıktaki bağı varlığını korumuştur. Bu bakış açısıyla her bir kahraman özünde dinsel bir karakter haline gelmiş ve zaferleri kutsanmıştır.

Üzerinde yaşanan toprağın bir başka ifade ile “*vatanın kutsallığı*” inanmasının kökü dünyanın yaratılış anında ilk yaratılan toprağın kutsallığına inanılmasına dayanmaktadır. Bütün kaosların ilki olarak görülen yaratılıştan önceki kaos Tanrının dünyayı yaratmak istemesiyle sona ermiş ve var olan mevcut düzensizlik ve biçimsizlik yaratılan ilk toprakla yerini düzene bir başka ifade ile kozmosa devretmiştir (Baysal, 2020, s. 41-62; s. 149-160). Bu bağlamda Tanrı ile düzen arasındaki bağın varlığı inanması ve düşüncesi dünya kültürlerinin tamamına yerleşmiş bu bağın koruyucuları kimi zaman toplum liderleri kimi zamansa din önderleri olmuşlardır. Dolayısıyla dünya üzerinde kurulan bütün düzenler Tanrının düzeni olarak kabul edilmiş ve kutsanmıştır. Bu nedenle toplum düzenini koruyan kişiler de kimlikleri ne olursa olsun kahraman kabul edilmiş ve kimi zaman açıkça kimi zaman da alt anlamda Tanrının yeryüzündeki eli olarak görülmüşlerdir.

Türk kültüründe düzenin sağlayıcısı olan lider kahramanlar akınlarını, seferlerini Gök Tanrı'nın adına yapıp, zaferlerini O'na adarken; İslamiyet'in kabulüyle savaşlar ve zaferler Allah'a adanmaya başlanmıştır. Ancak yine de şunu belirtmekte fayda vardır, İslamiyet'in kabulünden önce milli kimlik daha baskınken; İslamiyet'in kabulünden sonra bu denge değişmiş dini kimlik daha önemli hale gelmiş kahramanlar daha çok dini yönden örnek teşkil edecek kişilere evrilmiştir. Bu durum şüphesiz halk anlatmalarına da yansımış bu anlatmalarda yer alan kahramanlar milli kimliklerinden ziyade dini kimlikleriyle savaşan ve zaferler kazanan, “gazi” adıyla anılan kimseler haline gelmişlerdir.

Gerek İslamiyet'ten önceki döneme gerekse İslamiyet'in kabulünden sonraki döneme ait halk anlatmalarında özellikle destanlarda çizilen kahraman *alp tipine* (Kaplan, 2014, s. 11-27) de *gazi tipine* (Kaplan, 2014, s. 107-114) de uysa her iki tip kahramanın da yaptığı eylem kozmosu sağlamak ve sağlanan kozmosu korumaktır

(Eliade, 2016, s. 191). Bu bağlamda kahraman, anladığımız anlamda dini bir karaktere sahip olmasa da kozmosu yani yaratılan ilk kutsal zamanın ve mekânın taklidi ya da yeniden yaratılmışı olan zamanı ve mekânı koruması veyahut da kendine ait olmayan ve bu nedenle kaosta kabul ettiği toprakları savaşarak alıp oraya kozmosu getirmesi ile dinsel bir güç ve kimlik edinir. Bu durum giriş bölümünde söz ettiğimiz *ben* ile kutsallık arasındaki ilişkinin bir örneği niteliğindedir. Bu nedenle kahraman her zaman tanrısal bir güce sahiptir ve ona ait olan her şey olağanüstülük ve kutsiyet taşımaktadır.

Türk dünya görüşüne göre dünya üzerinde var olan ilk düzenin (kozmos) sahibi İslamiyet'ten önce Ülgen; İslamiyet'ten sonra da Allah'tır. Dolayısıyla düzen ve yaratıcının lütfunun birbirinden ayrı düşünülmesi imkânsızdır. Ancak her iki inanç sisteminde de Ülgen ya da Allah aktif olarak dünya hayatında rol oynamamakta, yeryüzüne elçiler göndererek düzenin sürdürülebilirliğini sağlamaktadırlar. Bu bağlamda yaratıcı güç tarafından gönderilen bütün elçiler kozmosu sağlamak ve korumaktan sorumlu oldukları için kahramanlık görevini üstlenmektedirler. Geleneksel Türk dünya görüşüne yerleşen bu inanma, Türk destanlarında da kendini göstermektedir. Bu bakış açısıyla İslami dönem destanlarından biri olan Battal Gazi Destanı'nda kozmos ve kahraman ilişkisini inceleyelim.

2. Battal Gazi Destanı'nda Kozmosun Yaratımında Kahraman

Dünya kültürlerinin tamamında karşılaştığımız kurulu ilk düzenin tanrının düzeni olduğu inanması sonucunda, düzen ve kutsal kavramlarının birbiriyle ilişkili kabul edilmiş ve dünya üzerinde düzen kuran kimselerin, tanrı ile bağı olduğuna ve onların kurdukları düzenin de ilk düzenin bir tekrarı ve taklidi olduğu benimsenmiştir. Bu bakış açısıyla dünya kültürlerinde ve Türk kültüründe düzen kuruculuk görevini üstlenen kahramanları, tanrının bu dünyadaki elçileri ve elleri olarak kabul etmek ve yaptıkları mücadeleleri ve kazandıkları zaferleri kutsalın kendini yeniden meydana getirmesi ve kozmosun yaratım süreci olarak okumak gerekmektedir.

Türk dünya görüşünde liderin ya da kahramanın üstlendiği rol yaşadığı topluma ve iman ettiği tanrıya hizmet etmektir. Sosyal hayatta liderlerine böyle bir görev ve sorumluluk yükleyen Türklerin destanlarında da bu durumun yansımaları görmektediriz. İslamiyet'in kabulünden sonraki döneme ait olan Battal Gazi Destanı'nda destan kahramanı olan Battal Gazi hem toplumun birliğini ve bütünlüğünü koruma hem de kendisine Allah tarafından verilen Rum diyarını İslamlaştırma göreviyle yükümlüdür.

Türklerin Anadolu'ya yerleştikten sonra meydana getirdikleri destanların ilki Battal Gazi Destanı'dır (Demir & Erdem, 2006, s. 109). Destanın konusunu

Müslüman ve Hıristiyanların savaşları oluşturmaktadır. Battal Gazi liderliğindeki Müslüman ordusu her seferinden Bizans kayserinin liderlik ettiği Hıristiyan ordusunu mağlubiyete uğratmaktadır. Destanın ana kahramanı olan Battal, İslam uğruna savaşlar yapan ve zaferler kazanan bir kahramandır (Köksal, 2014).

İslami dönemde Türklerin kaos ve kozmosa ve dolayısıyla kutsala olan bakışı, İslamiyet'ten önceki dönemle farklılıklar göstermektedir. Battal Gazi Destanı'nın meydana getirildiği dönemde sözünü ettiğimiz kavramlara dair tanımlamalar İslami düşünceyi merkeze alarak yeniden yapılmış ve dolayısıyla çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Ancak temelde kahramanın kutsalla ilişkili olduğu kabulü bu dönemde de aynı şekilde varlığını sürdürmüştür. Bu doğrultuda Battal Gazi'nin doğumundan itibaren yaşanan süreç olağanüstülükler içeren, kahramanın Allah tarafından seçildiğine ve gönderildiğine, Battal Gazi'nin yeryüzünde Allah'ın ilmini ve dinini yaymak için görevlendirildiğine dair olan inanmalar İslamiyet öncesi dönemlere ait destanlarla aynıdır. Allah'ı kozmosun kaynağı olarak kabul ettiğimizde, O'nun yeryüzüne kendini öğretmesi ve emirlerini yayması için gönderdiği herhangi bir varlık ve dolayısıyla kahraman kozmosun bir parçası haline gelmektedir. Bu doğrultuda Battal Gazi Destanı'nda ana kahraman Battal Gazi'nin varlığı esasında kozmosun meydana gelmesi demektir. Bu bakış açısıyla destanda Battal Gazi'nin doğumundan ölümüne kadar olan süreçte kozmosun nasıl meydana getirildiğini ve bu süreçte Battal Gazi'nin bu süreçte üstlendiği rolü açıklayalım.

2.1. Müjdelenen Doğum

Kozmosun yaratılabilmesi için ilk şart kutsalın tezahür etmesidir. Kutsallıktan uzak bir alanda kozmostan söz etmek imkansızdır ve bu durum da ancak tanrının eliyle aşılabilmektedir. Dünya kültürlerinin tamamında ilk kozmosun gerçekleşmesi tanrının bunu arzu etmesiyle mümkün olmuştur.

Battal Gazi Destanı'nda da kozmosun yaratımının ilk adımı ve kutsalın kendini göstermesi olarak okunabilecek durum Battal Gazi'nin doğumunun Hz. Muhammed'e müjdelenmesidir. Hz. Muhammed'in ashaplarından olan Abdülvahap'ın Rum diyarını anlatması ve Muhammed'in bu diyara meyletmesiyle Cebrail Allah'tan haber getirir ve Rum'un Hz. Muhammed'in ümmetine nasip olacağını ve Cafer adında bir yiğidin o diyarı Müslümanlara yurt edeceğini bildirir. Destanda dört halife döneminden Battal Gazi'ye gelene kadar Battal Gazi'nin soyundan ve bu soyun Allah'ın sevgili kulu oluşundan da bahsedilmektedir (Köksal, 2014, s. 13-16). Bu doğrultuda Battal Gazi doğumu Allah tarafından Hz. Muhammed'e bildirilen O'nun yeryüzünde kendini temsil etmesi için yarattığı kullardan biridir. Başka bir ifade ile Battal Gazi Allah'ın yeryüzündeki tezahürlerinden biridir, dolayısıyla bir hiyerofanidir. Bu bakımdan Battal Gazi'ye tanrı tarafından verilmiş olan güç esasında dolaylı olarak onun ait olduğu topluma

da verilmiştir. Bu doğrultuda Battal Gazi'nin doğumu toplum adına kozmosun inşası ve sürdürülebilirliği demektir ve destanda bu inşa Hz. Peygamber'in Rum'a meyli ve Allah'ın bu meyli geri çevirmemesiyle başlamaktadır. Çünkü İslam dinine göre bir şeyin var olmasının tek koşulu Allah'ın onu var etmek istemesidir.

Destanda Battal Gazi'nin doğacağı babası Hüseyin Gazi'ye de olağanüstü bir şekilde bildirilmiştir. Hüseyin Gazi avdayken bir at görür ve bu atı kendisi için tutmak ister. Onu bir mağaraya kadar kovalar. Mağaraya girip atı tutmaya hamle yaptığı anda gaipten gelen bir ses atın onun için olmadığını Cafer adında bir yiğit için olduğunu söyler. Hüseyin Gazi atın yularını tutup üzerindeki pusatlara bakar ve hepsinin farklı farklı peygamberlere ait eşyalar olduğunu görür. Cafer'in kim olduğunu merak ederek uykuya dalan Hüseyin Gazi'ye rüyasında Cafer'in kendi oğlu olduğu, Rum'u Müslüman edeceği bildirilir (Köksal, 2014, s. 17). Battal Gazi'nin ululuğu ve kutsallığı daha o doğmadan onun için hazırlanan at ve geçmiş peygamberlerin yaşamlarında kullandığı eşyaların da ona ayrılması ve onun için saklanmasıyla gözler önüne serilmektedir. Peygamberle ait eşyalar onların kutsallığı ile sarılmış dolayısıyla kutsanmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere kozmosun yaratımı için kutsal olanın ortaya çıkışına ihtiyaç duyulmaktadır. Anlatma İslami döneme ait olduğu için de kutsal olanlar İslam dininin kabulüne göre tezahür etmektedir.

2.2. Hüner Gösterme ve İlahi Güçlerle Donanma

Türk kültüründe toplumun birliğini ve bütünlüğünü sağlamak kahramanın görevleri arasındadır. Bu sebeple kahraman toplumun diğer üyelerinden daha üstün bir kişi olarak görülmekte ve kendisine kutsallık atfedilmektedir.

Türk destanlarına baktığımızda kahramanların doğumlarından önceki dönemlerden itibaren kutsal simgelerle donatıldığını görmekteyiz (Köse, 2021, s. 74-75). Bu sayede kahraman girdiği mücadelelerde tanrının desteğiyle sarılmış olacak ve bu destekle mücadelelerden zaferle ayrılacaktır. Cafer üç yaşındayken akranlarına kıyasla on yaşındaki bir çocuk gibi gözükmektedir. On üçüne geldiğinde ise boyu yirmi arşın ve tefsir ilmine, hadislere hâkim ve dahi at binme ve silahşörlükte atasının hünerlerine sahiptir (Köksal, 2014, s. 18, 21). Anlatmada açıkça Cafer'in normal bir insan özelliklerine sahip olmadığı, yaşlılarından üstün konumda olduğu, yalnızca yiğitlikte değil âlimlikte de kendisine eş olabilecek kimsenin bulunmadığı ifade edilmektedir.

Destanda Cafer ve annesinin, babası Hüseyin Gazi'nin ölümünden sonra çok zorluk çektiği, hiçbir malının olmadığı anlatılmaktadır. Buna sinirlenen Cafer dönemin yöneticisi Emir Ömer'in karşısına dikilip atasının mansıbını almak istediğini söyler. Emir Ömer de mansıbı almak için ilk önce bir hüner göstermesini, atasının katili Mihrayil'i öldürmesi gerektiğini söyler. Emir'in sözleri üzerine Cafer

yola koyulur ve bir manastırın önüne gelir. Manastırın ruhbani Cafer'i karşılar ve gece Hüseyin Gazi'yi rüyasında gördüğünü, kanını temizlemek için geleceğini, ona nasihatler eyle, dediğini söyler. Aslında Müslüman olan ruhbanla sabaha kadar dua edip namaz kılan Cafer sabah ruhbanın yanından ayrılır ve yola çıkar, yoldayken Allah'a dua eder ve izin ver Rum diyarını Müslüman yapayım der. Cafer Mihrayil'i öldürüp, kestiği düşman başlarını yanına alarak Malatya'ya döner, Emir Ömer'e sunar. Ancak o dönemde babasının görevini yapan Abdüsselam Cafer'in hile ile Mihrayil'i öldürdüğünü aksinin mümkün olmadığını söyler. Bunun üzerine Cafer Mihrayil'in intikamını almaya gelen askerlerin üzerine kendi savaşmaya gider ve bu mücadele sonunda Cafer galip gelir (Köksal, 2014, s. 22-36). Türkler için kahramanlığın iki ana göstergesi bulunmaktadır. Bunlardan biri "baş kesip kan dökmek", diğeri de "açları doyurmak, çıplakları giydirmek"tir (Duymaz, 2001, s. 27). Kahraman ancak bu özellikleri yerine getirdiğinde bireysel oluşum sürecini tamamlamış olarak kabul edilmektedir. Kahramanın kozmosu yaratma sürecinde bireysel anlamda kendi beden, zihin ve ruh birliğinde de kozmosun meydana getirilmesi gerekmektedir. Toplumun lideri olacak olan kahraman kendi içinde de birliği ve bütünlüğü sağlamalıdır (Ekici, 2001, s. 53). Bu bağlamda Cafer kazandığı bu zaferle bir kahraman olarak aşması gereken eşiği atlamış ve kahramanlık vasfını hakettiğini kendisine, toplumuna ve tanrıya ispat etmiştir.

Destanda Cafer'in Mihrayil'in intikamını almak için gelenler karşısında kazandığı zaferden sonra Emir Ömer'in adamlarından olan Abdulvahap herkesi bir araya toplar ve elindeki bohçayı uzatıp söz ister. Abdulvahap'ın uzattığı bohça Cebrail tarafından Hz. Muhammed'e iletilen bir emanettir. Cebrail bu emanetin verileceği kişinin vasıflarını söylemiş, bu kişinin Rum'u Müslüman yurdu yapacağını bildirmiştir. Abdulvahap bu kişinin Cafer olduğunu, sayılan bütün vasıfların onda bulunduğunu söyler. Sözü bitiren Abdulvahap elinde Hz. Muhammed tarafından yazılmış olan mektubu Emir Ömer'e uzatır ve mektubu açıp okuduklarında; Malatya'da Cafer adında bir yiğidin doğacağı ve bu kişinin tüm Rum'u Müslüman yapacağı müjdelendir. Abdulvahap aslında Hz. Muhammed döneminde yaşamış bir kimsedir. Hz. Muhammed'in arzusıyla Cafer'in zamanına kadar yaşayabilmiştir. Mektup Hz. Muhammed'in Cafer'e iletilmek üzere Abdulvahap'ın ağzına tükürdüğü bilgisiyle bitmektedir. Sonrasında Abdulvahap Cafer'i çağırıp ağzını açtırmakta, tükürük Abdulvahap'ın ağzından çıkıp Cafer'in ağzına girmektedir. Cafer o andan itibaren yetmiş iki dil konuşmakta, on iki ilmi bilir hale gelmektedir (Köksal, 2014, s. 37-38). Bir topluma kahraman ya da lider olan kişilerin diğer insanlardan üstün özelliklerde olduğuna inanmak o kişiye uyma, ona itaat etme durumlarında gereklidir. Türkler kahramanlarının ya da liderlerinin tanrının yeryüzündeki eli ya da elçisi olduklarına inandıklarından onlara bir takım olağanüstü özellikler atfederler ve kendilerinden farklı bir konuma getiriler. İslamiyet öncesi Türk destanlarında bu özellikler eski inanç sistemi kaynaklı daha ziyade doğaya ve doğada

bulunan canlılara ait özelliklerken (Kaplan, 2014b, s. 18; Köse, 2021, s. 75); İslamiyet'in kabulünden sonra Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin ya da din ulularının vasıflarını almaz. Kahramana bu şekilde doğaya ya da din önderlerine dair vasıfların verilmesi, onun tanrısal ve kutsal olan bir güçle çevrelendiğini göstermek içindir. Her iki durumda da kahraman kozmosun başladığı ilk oluşumdur. Onun genişlemesi ve hareketiyle kendinde olan kozmos daha da büyüyecek ve bütün toplumu kapsayacaktır. Destanın bu kısmında dikkati çeken husus da Hz. Muhammed'in tükürüğünün Cafer'in ağzına girmesiyle O'nun yetmiş iki dil konuşup, on iki ilmi bilmesidir. Hz. Muhammed Müslümanlar için dünyada Allah'tan sonraki en ulu varlıktır. Dolayısıyla İslam dinine göre bir kişinin ya da bir eşyanın ondan daha kutsal olma ihtimali yoktur. Bu bağlamda O'na ait herhangi bir unsurun bir kişiyle temas etmesi, veyahut üzerinde bulunması o kişiyi de Hz. Muhammed'in özellikleriyle saracak ve ona kutsallık verecektir. Bununla birlikte destanda Hz. Muhammed'le Cafer'e gönderilen emanetin herhangi bir eşya değil de tükürük olması durumu da tesadüfi değildir. Su, Türk inanç sisteminde yaratım ve kutsanmanın ilksel kaynağıdır, bununla birlikte İslam dinine göre ise tükürüğün kerameti peygambere ait olmasından gelmektedir. Peygamberin sahip olduğu manevi güç tükürük aracılığıyla Cafer'e aktarılmaktadır (Baysal, 2020, Kumartaşlıoğlu, 2018, s. 91-96). Cafer'in kendini ispat için girdiği mücadeleden sonra kutsal suyla temas etmesi ve sonrasında olağanüstü özelliklerle donanması, kahramanlığa geçiş ritüelini tamamladığının, farklı bir insan olarak yeniden yaratıldığının bir göstergesidir. Girdiği mücadeleden galip ayrılması ve Peygamberin tükürüğüyle yeniden yaratılmış olan Cafer ferdilikten çıkıp, toplumun yararına işler yapacak duruma gelmektedir. Esas ülküsünü gerçekleştirmesi için kahramanın kendini ispatlaması şarttır (Jung, 2005, s. 46-54). Cafer'in hayatı da doğumundan bugüne kadar kaotik bir süreçten geçmektedir. Ancak yiğitliğini ispatlamak için girdiği mücadeleden sonra Hz. Muhammed'in emanetinin kendine teslim edilmesi artık onun bireysel bütünlüğünü tamamladığını göstermektedir. Topluma ancak kendi bireysel bütünlüğünü sağlamış olan bir kahraman fayda sağlayacaktır.

Destanda mücadele tamamlanınca Cafer ve diğerleri haberi ve hediyeleri vermek için Halife'nin yanına gitmektedirler, yedi gün orada kaldıktan sonra sekizinci gün Cafer'e babasının makamı, Hz. Hüseyin'in imamlık nişanı, Muhammed Hanefi'nin kılıcı, Lenüde Han'ın gürzü, Hz. Ali'nin sancağı verilmektedir (Köksal, 2014, s. 38). Cafer'e kutsallık taşıyan hediyelerinin verilmesi için yedi gün beklenmesi yedi sayısının yaratımla olan ilişkisindedir. Yedi sayısı gerek İslam dininde gerekse diğer inanç sistemlerinde tanrısalığın, kutsallığın, yaratımın ve bilgeliğin sembolü olarak kabul edilmektedir (Schimmel, 2011, s. 140-168). Bu bağlamda İslam dininin kutsal kabul ettiği eşyaların Cafer'e Halife'nin yani İslam dininin din önderinin yanında yedi gün kaldıktan sonra verilmesi dünyanın yaratılışına gönderme yapmaktadır ve kahramanın artık tam anlamıyla yeniden

yaratılması ve yeni bir kimlik kazanmasıyla ilgilidir. Cafer artık kutsanmıştır ve İslam'ın uluları arasında yer alma niteliği kazanmış, İslam uğrunda can alıp, can vermeye hazır bir kahramandır.

2.3. Ülkü Yolunda Mücadeleler ve Kazanılan Zafer

Türk destanlarında kahraman yiğitliğini ispat ettikten sonra destana konu olan ana gayeyi hayata geçirmek için mücadele etmeye başlamaktadır. Battal Gazi Destanı'nda destan kahramanı olan Cafer'in ana gayesi Rum diyarını Müslüman yapmaktır. Dolayısıyla Cafer din uğruna savaşma, gaza yapma ve zafer kazanma amacıyla güdülenmiştir. Anlatmanın ana temasında kaos ve kozmos çatışmasını Müslümanlık ve Hıristiyanlık mücadelesi oluşturmaktadır.

Giriş bölümünde de bahsettiğimiz üzere, insanın kendi ile ilgili olan her şeyi aynı zamanda tanrı ve kutsalla ilgili kabul etmesi, yaptığı her eylemi de özünde tanrıya ve kutsala bağlamasına yol açmaktadır. Bu bakış açısıyla kozmos her zaman *benin* konusu dahilindeki olay ve olgulara; kaos da *ötekiyle* ilgili olay ve olgulara işaret etmektedir. Bu bağlamda destan kahramanı olan Cafer'in Müslüman bir kahraman olması, O'na verilen görevin dini yaymak olması, düşmanı da doğrudan din düşmanı haline getirmektedir. Dolayısıyla Battal Gazi Destanı'nda kozmos Müslümanlık ve Müslümanların yaşadığı coğrafyayken; Hıristiyanlık ve Hıristiyanların yaşadığı coğrafya kaostur. Kahraman Cafer de kaotik topraklara kozmosu götürmekle görevli veyahut o toprakların kozmosa evrilmesini sağlayan kutlu kişidir.

Battal Gazi, anlatmada hayatta kaldığı sürece İslam'ı yaymak için seferler düzenleyen ve zaferler kazanan bir kahramandır. Bu sebeple biz destanda yer alan her savaşa ya da mücadeleye değinmek yerine, birkaç örnekle kahramanın kozmosun yaratılması ve sürdürülmesindeki yerini ortaya koymaya çalışacağız.

Destanın genelinde yer alan savaş ve mücadelelerde Battal Gazi aman dileyen ve İslam'a geçmek isteyen hiç kimseyi öldürmemekte, onları kabul edip yanında yer vermektedir (Köksal, 2014). Anlatmada kaos ve kozmos arasındaki çatışmanın din ve dinsizlik olguları üzerinden yürütülmektedir. Dolayısıyla tehlikeli olan herhangi bir insan değil kafir insandır ve bu nedenle bu kafirliğin ortadan kaldırılması ana sorunu çözmekte, düzensizlik ve kaos ortadan kalkmaktadır. Bir başka ifade ile Müslüman olmak destanın üzerine kurulduğu kaos kozmos çatışmasını sonlandırmak için tek yoldur. Battal Gazi'nin mücadelesi Allah yolunda yapılan bir mücadele olduğundan, Allah'a iman eden kimselerin öldürülmesi başka bir kaosun başlamasına sebep olacaktır. Battal Gazi'nin vermiş olduğu mücadele dinsel bir mücadeleyken; iman eden birinin öldürülmesi mücadeleye nefsi karıştırmış olacak ve kahraman yolundan sapıp yeni bir kaosa yol açacaktır.

Destanda Battal Gazi'nin mücadelesi esnasında kafir olanlardan biri İsa peygamberin ölüyü dirilttiğini ve insanların ona o sebeple iman ettiğini, Battal'a da ölüyü diriltirse ona inanıp, Müslüman olacaklarını söyler. Bunun üzerine Allah'a yalvarır ve İlyas peygamberdeki diriltme duasının kendisine öğretilmesi için Battal İlyas Peygamberin makamında kırk gün oruç tutar ve kırkıncı günün sonunda dileği kabul olur. Kırk gün sonra kafirlerin yanına gidip dirtilmesini istedikleri ölüyü getirmelerini söyler. Ölü gelince Battal Gazi İlyas Peygamberin duasını okur, O duayı tamamladığında toprağın altından şehitler ve diriltilsin diye getirilen kız ile yiğit bir delikanlı dirilir (Köksal, 2014, s. 103-106). Battal Gazi doğumundan itibaren İslam dininin kutsallarıyla kuşatılmış ve kutsanmış, kutlu bir kahramandır. Kutsal olana hizmet etmesi sebebiyle destan boyunca bir takım dinsel büyüsel hareketlerde bulunması olağan bir durumdur. Anlatmada yaratılmaya çalışılan düzen dinsel insan olmayla ilgilidir. Daha önceden peygamberin gösterdiği kerametlerin yeniden bekleniyor olması esnasında o peygamberlerin de varlıkları ve kerametleriyle kaosu kozmosa çevirdiklerine bir kanıt ve o anın bir taklididir. Battal Gazi ölüyü dirilttiğinde Hz. İsa'ya nasıl iman edildiyse ve Hıristiyan olunduysa aynı şekilde kendisine de inanılıp, Müslüman olunacağını umması bundandır.

Destanda birbirinden farklı zamanlarda Battal Gazi çeşitli sebeplerle yurdundan ayrılmak durumunda kalmıştır. Kendisinin ait olduğu topraklardan her ayrılışında geride bıraktığı yurttaşları büyük sıkıntılar yaşamış ve neredeyse toplumsal bütünlük bozulacak hale gelmiştir (Köksal, 2014, s. 158-162, 191, 223-225, 349-351). Kozmosun meydana getirilmesinde ve sürdürülebilmesindeki tek etken kutsaldır. Kutsalın yok olması, kutsallığını yitirmesi halinde kozmos doğrudan kaosa evrilebilen bir yapıya sahiptir. Bu iki kavram kendi içlerinde bir döngüyü barındırmaktadırlar. Kaosun içinden kozmos yaratılabildiği gibi; kozmosun yok oluşu da kaosa ait herhangi bir unsurun belirmesiyle mümkün olmaktadır. Bu sebeple anlatmadaki ana kutsal olan varlık Battal Gazi olduğundan onun mekânı olan şehirden uzaklaşması şehri tehlikeye açık bir hale getirmektedir. Bu durum da toplumun birliğini dağıtmakta ve kozmosu ortadan kaldırıp kaosu meydana getirmektedir.

Battal Gazi destan boyunca düşmanları tarafından pek çok defa öldürülmeye çalışılsa da ölmez. Kimi zaman atıldığı ateşten (Köksal, 2014, s. 168), kimi zaman zindandan (Köksal, 2014, s. 132-133), kimi zaman ona yedirilen zehirden (Köksal, 2014, s. 175-177); kimi zamansa büyüden (Köksal, 2014, s. 266) kurtulur. Dinsel bir insan olmak bütün olası tehlikelere karşı güvende olmak anlamına gelmektedir. Anlatmada kahraman birden farklı şekilde kandırılmaya, yok edilmeye öldürülmeye çalışılsa da Allah'ın lütfuna erişmiş olmak ve Allah tarafından yeryüzünde bir görev uğruna bulunuyor olmak Battal'ı yaşadığı bütün zorluklardan kimi zaman bir dua kimi zaman da kurtarıcı veya yardımcı bir insan vasıtasıyla kurtarmaktadır. Kendi bireysel varlığıyla dinsel insan olarak kozmosu simgeleyen kahraman için kozmosun

yokluğu ancak Allah'ı ve dini unutmakla mümkün olabilir. Bu durumun dışında kalan olayların tamamında Allah'ın desteğinin Battal Gazi ile olduğu anlatmanın neredeyse her noktasında vurgulanmaktadır.

Battal Gazi dara düştüğü her anda İslam'ın kutsal kabul ettiği bir kimse ya da hayvan ona yardıma gelmekte ve O'nu bu dar durumdan kurtarıp, refaha ulaştırmaktadır. Destanda Battal'ın kaçırdığı kızları devin elinden kurtarabilmesi için bir denizi geçmesi gerekmektedir ancak denizi geçebilecek bir gemi yoktur. Battal Gazi bunun üzerine Allah'a yalvarır ve Allah O'na yardım etsin diye Yunus Peygamber'i kırk gün karnında tutan balığı gönderir (Köksal, 2014, s. 216). Başka bir bölümde bir adaya ölsün diye bırakılan Battal'ın duası üzerine yardımına Hızır yetişmekte ve gelecek olan mücadelesinde kullanması için ona üç ok vermektedir (Köksal, 2014, s. 262-263). Battal Gazi'nin her müşkülünü aşmadaki yolu dua ve dindir. Anlatma boyunca dua ile çözülmeyen hiçbir problem yoktur. Bu bağlamda anlatma bize yaşanan kaostan kurtulmanın tek yolunun dua ve Allah'a sığınmak olduğunu göstermektedir. Tanrıya yakın olmak, O'nun inayetine erişmek belalardan korunmak ve düzen içinde yaşamak anlamına gelmektedir.

Türk destanlarında kahramanın mücadele ettiği varlıklar arasında olağanüstü varlıklar ve cadılar da bulunmaktadır (Düzgün, 2012, s. 35). Battal Gazi Destanı'nda da kahraman şeytanla, devlerle, cazılarla ve ejderha ile mücadele etmektedir (Köksal, 2014, s. 217, 246, 263-264, 266, 307-308, 285-286, 328, 347-348). Devler, cadılar ve ejderhalar mitik dönem anlatmalarında toplumun birliğine ve bütünlüğüne düşman olan varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır (Düzgün, 2012, s. 35). Kahramanın gücünü ve olağanüstülüğünü tazelemesi, yeniden yaratılması, kutsanması için bu tip mitik ve doğaüstü düşmanlarla mücadele etmesi gerekmektedir. Özellikle dünyanın yaratılışıyla ve kaosla doğrudan ilgisi olan ejderhayla mücadele kahramanın dünyanın yaratılışındaki ilk kutsal zamana ve mekâna ulaşmasını sağlamaktadır (Baysal, 2021, s. 216-218). Bu bağlamda doğaüstü varlıklarla mücadele Battal Gazi'nin kutsallığını ve bireysel manada içinde yaşadığı kozmosun kudretini ve üstünlüğünü ifade etmektedir.

Battal Gazi Destanı'nda Battal Gazi'nin karşısına çıkan düşmanların en zorlularından biri Lain Babek'tir. Peygamber olduğunu söyleyen, bedenini kılıç kesmeyen, ok saplanmayan Babek şeytan tarafından korunan bir düşmandır ve Battal Gazi ile uzun bir mücadele dönemi yaşamaktadırlar (Köksal, 2014, s. 314-341). Müslümanlıkta bütün kötülüklerin kaynağı şeytandır. Dolayısıyla İslam dinine göre şeytan kaosun da kaynağını oluşturmaktadır. Burada bir düalete durumu söz konusudur. Allah ve şeytan arasındaki zıtlık ve sembolize ettikleri kozmos ve kaos olguları Battal Gazi ve Babek'e indirgenmiş ve bu mücadele yine Allah'ın sağladığı düzenin, yani kozmosun üstünlüğü ile sonuçlanmıştır.

Destan Battal Gazi'nin ölümüyle son bulmaktadır (Köksal, 2014, s. 357-358). Burada Battal Gazi'nin ölümü mücadeleleri esnasında yokluğunun ortaya çıkardığı korkuyu ve tehlikeyi ortaya çıkarmamaktadır. Çünkü Battal destanın sonunda ülküsünü yerine getirmiş ve Allah'a borcunu ödemiştir. Bu nedenle Battal Gazi'nin ölümü kaosu işaret etmemektedir. Aksine bu ölüm kozmosun yaratımının tamamlandığının vurgusudur. Destana konu olan Rum'un Müslüman olması ülküsü yerine gelmiştir. Rum diyarı Hıristiyanlıktan Müslümanlığa geçerek aslında bir eşik atlamış ve kaostan kozmosa geçmiştir.

Sonuç

İnsanın yaratıldığı günden itibaren kendini özel ve güvende hissetme arzusu, tanrısal güçle arasındaki bağı iyi tutma ve koruma gerekliliğini doğurmuştur. Bu ilişkinin iyiliği sayesinde doğa karşısında güç elde eden insan, kendine bir yaşam ve egemenlik alanı oluşturmuş, bu alanı tanrıdan aldığını iddia ettiği destekle kutsal alan olarak ilan etmiş ve yaşam alanını dünyanın merkezi haline getirmiştir. Kurduğu düzeni ve kendini kutsayan insan, yeryüzünde ilk düzenin kurucusu olan tanrının halifeliği ve kurulan düzenin sürdürülebilirliğini sağlama görevini üstlenmiştir.

Kültürlerin oluşum sürecinde toplumların içinde buldukları inanç sistemleri de etkilidir. Kendini yeryüzünde tanrının temsilcisi olarak gören toplum liderleri aynı zamanda dinsel anlamda da güç taşıyıcılarıdır. Bu bağlamda yeryüzünde kurdukları düzen yalnızca maddi bir önem taşımamakta aynı zamanda manevi anlamda da tanrıya olan bağlılıklarının bir simgesi olmaktadır. Türk kültüründe kağanların halklarına ve tanrıya kendilerini borçlu hissetmeleri bu durumun en güzel örneğidir.

Türk milletine liderlik etmiş kağanlar, Türk kültüründe alp olarak isimlendirdiğimiz kahramanlar dünya üzerinde düzeni sağlamak ve korumakla yüklü olarak kabul edilen kimselerdir. Onlara bu görev tanrı tarafından verilmiştir. Türk kültüründe kahramanlar tanrının düzeninin koruyucularıdır. Bu durum onları gerek İslamiyet'in kabulünden önce gerekse sonraki dönemde manevi güçlerle sarmış ve onlara kutsallık kazandırmıştır. Bu bağlamda kahramanın kurduğu düzen, ilk kurulan düzenin başka bir ifade ile kozmosun ve dolayısıyla ilk kutsal zamanın ve mekânın bir örneğini teşkil etmektedir.

Sosyokültürel yaşantıda sahip olunan inanma ve kabuller toplumların edebi yaratmalarına da yansımış, bu edebi yaratmalar kültürü meydana getiren insana, topluma ve düzene dair idealize edilmiş düşünce sisteminin sonraki kuşaklara aktarımını sağlamıştır. Battal Gazi Destanı da Türk kültürünün idealize edilmiş kahraman ve düzen yapısını en net şekilde ortaya koyan edebi yaratmalardan biridir. Destan kahramanı Battal Gazi Allah tarafından görevlendirilmiş, Hz. Peygamber'in

rızasını almış, İslam'ın kutsallarıyla donatılmış bir kahramandır. Bu bakımdan varlığı İslami çerçevede kutsalın ve dolayısıyla kozmosun simgesidir.

Doğumundan ölümüne kadar geçirdiği süreçte Allah'ın emrini yerine getirmek için mücadele eden Battal Gazi'nin her hareketi kutsalı yani İslam dinini yaymaktır. Anlatma kaos kozmos çatışmasını doğrudan bu çerçeve üzerine kurmuştur. Müslümanlığın olmadığı her yer kaos halindedir ve Müslüman olmayan herkes kaos yaratan düşmandır.

Battal Gazi anlatma boyunca verdiği mücadelelerden galip ayrılarak, Allah'a karşı görevini yerine getirmiş ve Rum'u Müslümanlara yurt yapmıştır. Bu bağlamda İslam dinine göre Rum diyarında kozmos yaratılmış, yeni ve kutsal bir düzen kurulmuştur.

Sonuç olarak, yalnızca İslamiyet'in kabulünden sonraki kahraman algısında değil; Türk kültürünün en eski dönemlerinden itibaren kahraman tanrının ve kutsalın koruyucusu; kozmosun yaratıcısı ve yaşatıcısıdır. Türk kültürüne ait bu kabul ve kahraman etrafında oluşturulan bu dinsel sistemin yansımaları edebi yaratmalarda da kendini göstermektedir.

Kaynaklar

- Agamben, G. (2020). *Kutsal insan*. Ayrıntı Yayınları.
- Bars, M. E. (2014). Alp tipi ve kavramı çerçevesinde Manas. *Tarih okulu dergisi*. Yıl 7, Sayı XVII, s. 345-357.
- Baysal, N. (2020). *Türk halk kültüründe su*. Gece Kitaplığı.
- Baysal, N. (2021). Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi anlatmasında ejderha ve kutsalın yeniden yaratımı. 4. *Uluslararası Dede Korkut Türk kültürü, tarihi ve edebiyatı kongresi bildiri kitabı*. ss. 214-223.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). Kağanlık ve kamlık kurumları arasındaki çekişmenin Türk mitolojisine yansımaları problematiğinde yöntem sorunları. *Bilig*, 27, 19-49.
- Çobanoğlu, Ö. (2018). *Türk dünyası epik destan geleneği*. Akçağ Yayınları.
- Duymaz, A. (2001). Dede Korkut Kitabı'nda alplığa geçiş ve topluma katılma törenleri üzerine bir değerlendirme. *Derleme ve İncelemeler II Destan ve Halk Hikayesi Yazıları*, ss. 25-42.
- Düzgün, Ü. K. (2012). Türk destanlarında merkezi kahraman tipinin tipolojisi. *folklor/edebiyat*. 18(69), 9-46.
- Eliade, M. (2016). *Mitlerin özellikleri*. Alfa Yayıncılık.
- Eliade, M. (2017). *Kutsal ve kutsal-dışı*. Alfa Yayıncılık.
- Ekici, M. (2001). Dirse Han oğlu Boğaç Han anlatmasında bireysellik ve toplumsal bütünlük. *Millî Folklor*, 52, 50-59.
- Ekici, M. (2002). Destan araştırmalarında ve incelemelerinde kullanılan bazı terimler hakkında II. *Millî Folklor*, 54, 11-18.
- Demir, N. ve Erdem, M. D. (2006). Türk kültüründe destan ve battal gazi destanı. *Turkish Studies*, 1(1), Summer, 106-159.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., Yolsal, Ü. H. (2013). *Felsefe sözlüğü*. Bilim Sanat Yayınları.
- Hançeroğlu, O. (1993). *Felsefe sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- İnan, A. (2006). *Tarihte ve bugün şamanizm- materyaller ve araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Jung, C. G. (2005). *Dört arketip*. Metis Yayıncılık.
- Kaplan, M. (2014). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar 3 tip tahlilleri*. Dergâh Yayınları.

- Kaplan, M. (2014b). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar 1*. Dergâh Yayınları.
- Köksal, H. (2014). *Battal gazi destanı*. Akçağ Yayınları.
- Köse, S. (2020). Dede Korkut Kitabı'nı kaos ve kozmos bağlamında okuma. *Millî Folklor*, 16(125), 71-81.
- Köse, S. (2021). *Türk destanlarında kaos kozmos*. Gazi Kitabevi.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2018). Arslan Baba'nın Ahmet Yesevî'ye verdiği hurmanın aslı nedir? *II. Uluslararası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri*. ss. 91-98.
- Rzasoy, S. (2012). Ođuz mitolojisinde kaos ve onun deli paradigmaları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24, s. 169-180.
- Schimmel, A. (2011). *Sayıların gizemi*. Kabalıcı Yayıncılık.